

NESINHRONIZIRANO UREJANJE URBANEGA PROSTORA

Ta zapis ne poskuša biti recenzija knjige, zanjo so seveda bolj poklicani iz ožje stroke, temveč samokritično razmišljanje arhitekta, ki mu tovrstna širša razmišljanja ne bi smela ostati tuja; pa so evidentno, vsaj po rezultatih »poklicnih« v praksi, prej izjema kot pravilo.

Znani ameriški urbanist Kevin Lynch ni po naključju zapisal, »da je dober urbanizem 80-odstotno pogojen s pravilnim opazovanjem življenja«. V nasprotju s to ugotovitvijo je bila urbanistična stroka v zadnjem stoletju kar veliko časa enostransko obremenjena z zlasti funkcionalistično in estetsko (pre)obarvanimi doktrinami, ki so izhajale iz sicer benevolentnih urbanističnih in socialnih teorij (enake pravice do osvetlitve, zagotovljenega stanovanjskega minimuma, zato nižjih stanovanjskih gostot), a so bile v nasprotju s celovito realnostjo urbanega življenja. Njihov sklop je bil teoretično definiran z Atensko karto CIAMA (Mednarodnega kongresa za moderno arhitekturo, 1933) in potem skoraj tudi zabetoniran v praksi večine industrijskih držav za vsaj naslednjih petdeset let.

Po svoji shematizirani delitvi mestnih funkcij je bila ta doktrina sicer zaslužna za preseganje nekdanjega larpurlartističnega stilskega eklektizma, na ožjem urbanističnem polju pa tudi za dvig osnovnih higienskih in socialnih razmer v mestu industrijske dobe. Je pa v mnogočem tudi proizvedla niz vsaj enako škodljivih stranskih učinkov (povečan promet med funkcionalnimi conami, razpad mesta kot medsebojno sovisnega biotopa, izguba regionalnih identitet). Najbolj usodne pa so bile nekatere usmeritve v morfologijo mesta, ki so povzročale erozijo tipičnega mestnega javnega prostora (ulic, trgov) in nadomestitev tega s prostostoječimi objekti v urbanem zelenju. Tako mestno tkivo je prenehalo biti, po S. Moholy-Nagyjeviu, nekdanja trajno dejavna »matrica človeštva«, v kateri bi, kot v vsej zgodovini, trajno produktivno prihajalo do izmenjave materialnih in duhovnih dobrin; saj so bile doslej evidentno vse prodorne civilizacije urbane.

Urbanistične in arhitektonske maksime zgodnje »moderne« so ob svojem mednarodnem prodoru povzročale efekt globalnega izenačevanja nekdanj morfološko izjemno diferenciranega karakterja mestnih prostorov, in to ne glede na klimatske, okoljske, topološke in nacionalno identitetne specifičnosti. To je pomenilo siromašenje specifik posameznih okolij in neko oblikovno globalno »Gleichschaltung« (izenačevanje), in s tem tudi načrtovalsko poenostavljanje in siromašenje.

Reakcija na tak razvoj se je že zelo zgodaj in najprej pojavila na tedanji

arhitekturni »periferiji«: z zgodnjim Aaltom na Finskem že v tridesetih letih, da bi v poznih 50. letih prerasla znotraj CIAM-a v njegovo konceptualno opozicijo kot TEAM X.

Toda najbolj radikalni pomisleki, ki so pretresli dotedanje doktrine stroke, signifikantno niso prišli iz nje same, ampak iz analiz strok, ki mejijo nanjo ter so bolj usmerjene na t.i. urbane »soft values«: od behaviorizma, sociologije, antropologije pa vse do semantike: J. Jacobsova (*Life and death of big american cities*), Christopher Alexander (*Timeless way of Building in Pattern language*), Alexander Mitscherlich (*Die Unwirtlichkeit unserer Staedte*), Kevin Lynch (*Image of the city*) in še niz drugih; vse so nastale zunaj ožje urbanistične profesije.

In prav te so v 70. letih povzročile redigiranje osnovnih izhodišč v novo, bistveno bolj multifasetno, ob nastajajočem globalizmu ustreznejšo urbanistično paradigmo, sposobno, da vstopi v svet prihajajoče postindustrijske družbe, ki se je v tistem času že očitno kazala na obzorju (Toffler: *The third Wave*; J. Rifkin: *The Entrophy, The New World's Wiew*; Naisbitt: *Megatrends; Trends, 2000*).

V ta globalni problemski kontekst se v našem jezikovnem prostoru umešča področje, ki je tema in problematika te knjige. Pri tem analizira poselitveno, socialno, identitetno izjemno raznovrstno in strukturirano območje geografsko sicer minornega ozemlja mesta Koper z njegovim pripadajočim vplivnostnim zaledjem, zaključki raziskave seveda presegajo to ozemeljsko zamejitev ter so po izsledkih časovno in prostorsko relevantni v mednarodnem merilu.

Težišče raziskav je na aktualnem trendu omogočiti povečano individualizacijo posameznika v urbanem okolju in na posledicah tega za novo morfologijo urbanega prostora. Kot da je vse bolj nujno prisluhniti eni od »nepočesanih misli« poljskega satirika J. Leca: »O samota, kako si preobljudena!« Kako v današnjem prenaseljenem svetu, ko več kot 50 % svetovnega prebivalstva biva v mestih, vendar omogočiti posamezniku večjo stopnjo intimne, ob dejstvu, da ta ne bo niti v škodo bližnjega niti deprivilegiranih socialnih skupin (zato je proti »gated communities« ali pa privatizacijskemu krčenju javnega prostora!)?!

Raziskava zasleduje za vsako skupnost izjemno pomembno dejstvo: razkorak med predhodno izvedenimi raziskavami ter skladno z njimi zastavljenimi cilji in pa dejanskimi dosežki v aplikacijah na terenu.

Tak bistveni razkorak avtor ugotavlja na primeru natečajne zasnove naselja Žusterna III. na Koprskem (v našem prostoru v mnogočem za tisti čas (leta 1978) temeljno delo že pokojnega tandem urbanistov: Lučke in Aleša Šarca) in kasneje za njeno bistvo osiromašene izvedbe. Pri tem je šlo za natečajni projekt, ki je princip nekdanje, socialistično obarvane, funkcionalno spalne »stanbene zajednice« iz l. 1956, le 20 let kasneje, skladno z

vstopom novih socialnih prioritet, bistveno in behavioristično občutljivo nadgradil v prepleteno (spalno + delovno) življenjsko okolje s poudarjenim ohranjanjem kvalitet tipologije mediteranske gradbene kontinuitete.

Daljnovidnost zasnove Žusterna III. se kaže kot izjemno občutljiv, tehten pristop k konceptu novega naselja z upoštevanjem mediteranskega načina življenja ob široki možnosti izbir (med javnim in zasebnim, tradicionalnim in sodobnim), vendar z navzočnostmi socialnih interakcij, ki dajejo čar sorazmerno gostemu naselju (kar še omogoča racionalno komunalno infrastrukturo). Bilo pa je v praksi le delno izvedeno, z bistvenim hendikepom, da se celostna vizija javnega mestnega prometa kot primarne prometne hrbtenice skozi naselje in z vzporedno peš komunikacijo na isti osi v praksi ni uresničila. Posledično to ni omogočilo zadržati stihijske obremenitve okolja z osebnim prometom na periferiji naselja, kot je bilo prvotno predvideno.

Ob anketah kot merjenju preferenc v javnosti je treba opozoriti na pasti, ki jih lahko skrivajo: ljudje optimirajo svoje želje prek meja tako svojih kot tudi družbenih ekonomskih zmožnosti (npr. občo željo za lastniško individualno hišo v zelenju in na periferiji – ob dejstvu, da je pri nas delež individualnega lastništva, ne glede na bistveno nižji povprečni osebni dohodek, že sedaj najvišji v Evropi). Hkrati pa dosega povprečna stanovanjska gostota v naših mestih le četrtino običajne v Evropi, in s tem izjemno draži komunalno infrastrukturo, merjeno na prebivalca. Tako postane rezultat take in podobnih anket vprašljiv pokazatelj za realnost prihodnjih trendov.

Knjiga predstavlja multifasetni sociološki nabor najrazličnejših problemov in ugotovitev v obstoječih medsebojnih odnosih: od starih do mladih, od šibkih do premožnih, od domačinov do prišlekov in zlasti od meril prihajajoče nove, pretežno anonimne gradbene substance do še prisotne stare z visoko stopnjo regionalne identitete.

Pri dandanes vse bolj iskani zasebnosti posameznika v družbi gre za zapletene vidike vizualnih, akustičnih, informacijsko-komunikacijskih in emisijskih ter varnostnih komponent.

Ugotovitve številnih družboslovnih strok, ki mejijo na urbanizem (zato ne le iz te knjige), bi moral trajno prebirati in zlasti pri svojem delu ažurno vgrajevati vsak urbanist, še preden začne samozavestno, z omejenim, predvsem normativnim urbanističnim znanjem, načrtovati nova mestna okolja. Iz strokovne literature je namreč poznana ugotovitev (H. Berndt: *Gessellschaftsbild bei Stadtplanern*), da so načrtovalčeve predstave o družbi (zlasti o njenem optimiranju) večkrat utopične in poenostavljene, zato bistveno odstopajo od dejanske stvarnosti.

Na drugi strani pa je tudi poznano, da sama sociologija ne more ponuditi vnaprej uporabnih »celostnih receptov« za uspešno prostorsko načrtovanje, da pa je zmožna, a šele post festum, analitično eksaktno ugotavljati, v čem je uspešnost in šibkost izgrajenega okolja (Mitscherlich).

Kako se v današnjem času hkratnega delovanja raznosmernih silnic – globalizacije, deregulacije in glokalizacije (globalno prepleteno z lokalnim) – sploh projektno obnašati?

Sodobni urbanizem, ki smo ga po zamenjavi družbenega sistema iz nekdanjih načrtovalnih institucij trdo postavili na svobodni trg ponudbe in povpraševanja po njegovih storitvah, je zato bistveno bolj kot kadarkoli prej izpostavljen pritiskom svojih naročnikov, zainteresiranih običajno bodisi le za kratkoročne pragmatično politične cilje bodisi, kar je še bolj škodljivo, za enostransko in nepopravljivo, turbokapitalistično maksimizacijo ekonomskih (predvsem nepremičninskih) profitov.

Dodatni problem pri tem je, da večina veljavne urbanistične regulative pri nas skoraj praviloma zamuja za aktualnimi družbenimi dogajanja in se dovolj ažurno ne prilagaja vedno bolj nehierhični tipiki sodobne družbe in njenim povsem novim postmodernim maksimam. Te pa so predvsem vsebovane v »mehkih vrednotah/soft values« (behaviorizem, okoljska odgovornost, odnos do kulturne dediščine in identitete, znakovni in simbolni aspekti, razvojna vzdržnost), ki »conditio sine qua non« bistveno nadgrajujejo dosedanje tradicionalne klasične in poudarjeno le razumske naravnane: ekonomijo, funkcionalnost, konstrukcijo. Šele prepletena povezanost enih in drugih omogoča ustvarjanje produktivnih sinergij, nujnih za preživetje v čim manj konfliktni prihodnosti v ekološko in populacijsko zaostrenih družbenih razmerah.

Realnost mnogoterih pogojenosti v današnjem svetu je preveč kompleksna, da bi vhodne podatke za zasnove urbanističnih realizacij še nadalje lahko zaupali samo enoplastni, največkrat le normativni urbanistično-plannerski stroki.

Zato bi bilo smiselno, da bi že ob samem začetku k definiranju izhodišč vsake projektne naloge za nova urbana okolja obvezno organizirali ad-hoc interdisciplinarne »brainstorming« skupine, ki bi tako – in zlasti pravočasno – identificirali vse probleme (prednosti in handikepe) umestitve novo predvidenih investicijskih pobud v dosedanji okoljski kontekst, obstoječim tendencam ustrezno kar najbolj sinergijsko naravnano.

Dandanes namreč mnogokrat odločitve o prostoru, zlasti še postopkovno, ostajajo v pretesnem korzetu že preseženega, preveč dorečenega administrativnega urbanizma, ki se šele nato in zamudno, a po svoji krivdi, nujno vedno znova konfrontira z opozicijo javnosti (bolj ali manj strokovno upravičenih »civilnih iniciativ«), da bi izbral kolikor toliko okoljsko uravnotežen kompromis med javnim in zasebnim interesom. Pri tem se oba, če sta korektna in usmerjena v prihodnost, sploh nujno ne izključujeta (kar se prevečkrat izpostavlja kot negativno), ampak se lahko celo nadgrajujeta.

Pri tem zato ostaja izjemno relevantna in trajna ugotovitev L. Burchardta: »Vera, da se s samim oblikovanjem more doseči bolj humano okolje, je bila

ena fundamentalnih zablod pionirjev sodobnih tendenc. Samo zelo omejen del okolja je viden in zato predmet formalnega oblikovanja, medtem ko se njegov večinski del sestoji iz organizacijskih in institucionalnih faktorjev. Njih je možno menjati šele s politično voljo. Zato okolje sestavljajo predvsem pravila družbenega dogovora.«

Vloga in odgovornost za nadaljnjo smer družbenega in urbanega razvoja sta s tem spoznanjem koncizno hierarhično opredeljeni.

Pri tem gre za dvoje nujnih zaporedij:

- a) obvezno implementacijo pravočasnega sodelovanja doslej še preslabo medsebojno povezanih tistih strok, ki analizirajo in usmerjajo silnice sedanjih družbenih in prostorskih procesov, in zato lahko pripomorejo k sinergijsko produktivni izrabi;
- b) prepričati odgovorne v telesih upravnega odločanja, da bodi znali pravočasno, občutljivo in tudi polno prisluhniti vsem, materialnim in zlasti še nematerialnim razgrnjenim argumentom, jih verificirati in dosledno slediti njihovi implementaciji v času in prostoru. To ostaja njihova neodtujljiva družbena odgovornost, ki edina lahko zagotavlja strokam potrebno relevantnost v nujnih družbenih spremembah.

Pričujoča knjiga in njen (še le najavljeni) drugi del sta zato ob pravem času in na pravem mestu potrebna in pomembna prispevka k posplošeni, večkrat žal le deklarativni ambiciji za bolj kreativno ravnotežje materialne in duhovne stvarnosti kot pogojev za nacionalno preživetje v zahtevnem jutrišnjem globalnem okolju.